

OZARBAYJON ADABIYOTI

Hakimova Mahliyo

Navoiy Davlat pedagogika instituti 4-kurs talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada turkiy tilda so'zlashuvchi qardoshlar xalqlar adabiyotida alohida madaniy va ma'naviy merosga boy bo'lgan Ozarbayjon adabiyotining buyuk namoyondalari qalamiga mansub o'lmas asarlari, ulardan ba'zilarining mazmun-mohiyati, badiiy jozibasi haqida atroflicha fikr yuritiladi.

Tayanch tushunchalar: Ozarbayjon adabiyoti, turkiy xalqlar, doston, bayt, ertak, lirik va epik asarlar, Nizomiy Ganjaviy, Xamsa, Nasimiy, Fuzuliy.

Annotation: In this article, the immortal works of great representatives of Azerbaijani literature, which are rich in special cultural and spiritual heritage in the literature of the Turkic-speaking brotherly peoples, the content and artistic appeal of some of them are discussed in detail.

Key words: Azerbaijani literature, Turkic peoples, epics, verses, fairy tales, lyrical and epic works, Nizami Ganjavi, Khamsa, Nasimi, Fuzuli.

Аннотация: В данной статье подробно рассматриваются бессмертные произведения великих представителей азербайджанской литературы, богатые особым культурным и духовным наследием в литературе тюркоязычных братских народов, содержание и художественная привлекательность некоторых из них.

Ключевые слова: Азербайджанская литература, тюркские народы, эпосы, стихи, сказки, лирико-эпические произведения, Низами Гянджеви, Хамса, Насими, Физули.

Ozarbayjon xalqi boshqa turkiylar singari o'zining boy qadimiy madaniyati, tarixi, adabiyoti va san'atiga egadir. Ozar xalqi yaratgan bu madaniy va ma'naviy meros zamirida xalqning asriy orzu-umidlari, e'tiqodi, badiiy, falsafiy dunyoqarashi mujassam bo'lgan. Bu xalq ham juda uzoq zamonlardan beri mustaqillik g'oyasi uchun kurashib kelgan, bir necha eron shohlari, turk sultonlari, arab va mo'g'ullar hukmronligi davrida ozar xalqi istilochilarga qarshi mardonavor kurash olib borgan xalqdir. Ozarbayjon adabiyoti xalq og'zaki ijodi va yozma adabiyot shaklida rivojlandi. Xalqning ezgu tilaklari lirik qo'shiqlarda, hayotiy tajribalari asosidagi xulosalari masal va maqol-matallarda, ishonch va istaklari ertaklarda, xalqning orzusidagi pahlavonlar va barkamol qizlar obrazlari esa dostonlarda aks etganligining guvohi bo'lamiz. Jahonda hech bir xalq yo'qki, o'zining hajviy qahramonlarini yaratmagan bo'lsa, Ozarbayjon latifalarining bosh qahramonlari Melik – Mamed, Kal Ahmad bo'lib, ularning sarguzashtlari orqali xalqning hazil mutoyiba, hajv va kulgiga nisbatan munosabatini bilish mumkin. Ozarbayjon xalq ertaklari turkiy xalqlar adabiyotida ham alohida o'ringa ega bo'lib, bu ertaklarga “Melik-Mamed”, “Xammol Ahmad”, “Cho'pon”, “Tanbal Shaydullo”, “Dono mushuk”, “Arilar g'azabi” kabilarni misol qilish mumkin. MelikMamed nafaqat latifalarning balki ozarbayjon xalq ertaklarining ham bosh qahramoni sifatida namoyon bo'ladi. Ozarbayjon xalq dostonlaridan “Ko'r o'g'li”, “Oshiq G'arib”, “Shox Ismoil”, “Asli va Karam” o'zbek, turkman, turk xalq og'zaki ijodidagi namunalari bilan uyg'unlik kasb etadi. “Dada Qo'rquq kitobi” ham ozarbayjon xalq dostonlari sirasida e'tirof etiladi. Chunki bunda qadimgi

o'g'uz-turkiy qabilalarining o'z ozodligi uchun kurashi tasvirlangan hamda bu asarga musiqali dramalar yozilib, ijro etilgan. Nafaqat turkiy xalqlar adabiyotida, balki butun jahon adabiyotiga o'z hissasini qo'shgan Nizomiy Ganjaviy Ozarbayjonning Ganja shahrida hunarmand oilasida tug'ilgan. Shoir lirik va epik asarlarini fors tilida yaratdi, chunki bu til o'sha paytda Ozarbayjonda davlat tili hisoblanar edi. Ganjaviyning o'z ona tilida ijod qilolmaganidan afsuslanib yozgan she'rlari ham bor. Nizomiyning "Xamsa"si uning nomini butun jahonga mashhur qildi. O'ttiz ming baytdan tashkil topgan besh dostonni Nizomiy-Ganjaviy qisqa muddat ichida yaratdi. Garchi saroy shoiri bo'lmasa-da, Nizomiy "Mahzan-ul asror" dostonini ham, undan so'ng yaratilgan "Xusrav va Shirin", "Layli va Majnun", "Haft paykar" va "Iskandarnoma" dostonlarini ham shervoniy podsholarning topshirig'i bilan ijod etdi. Dostonlardan birining kirish qismida Nizomiy o'z ona tilisi – ozarbayjon tilini yaxshi bilgani holda fors tilida ijod qilishga kirishayotganligini aytar ekan, bu asarni yozishga undagan hukmdorning istagiga ishora qiladi. "Xamsa"ga kirgan dostonlarda buyuk shoir o'zining gumanistik, adolatparvarlik g'oyalarini olg'a surdi. Uning fikricha, markazlashgan adolatli davlat mavjud bo'lgandagina xalqning ahvoli yengillashishi mumkin. Shu maqsadda Nizomiy bu dostonlarida adolatli podsho va podshozodalar (Xusrav, Bahrom, Iskandar) obrazlarini yaratishga urindi.

Yana bir o'tkir qalam sohibi Sayyid Imomiddin Nasimiyning Ozarbayjon adabiyoti tarixida ham o'rni beqiyosdir. Nasimiy ilk bor ozarbayjon tilida she'rlar yaratgan shoir hisoblanadi. Shoirning iste'dodiga o'zbek shoirlaridan Lutfiy va Navoiy yuksak baho berganlar. Alisher Navoiy "Nasoyim ul-muhabbat" asarida quyidagicha keltiradi: "Sayyid Nasimiy qaddasallohu ruhahul aziz (Olloh uning aziz ruhini muqaddas qilsin). Iroq va Rum tarafidag'i mulkdin erkandur. Rumi va turkmoniy til bila nazm aytibdur va nazmida haqoyiq va maorif bag'oyat ko'p mundarijdur. Mazkur bo'lg'on mulk ahlig'a ani she'ri muqobalasida hamonoki she'r yo'qdur. Hamono taqlid ahli aning mazhabida qusur tuhmatig'a muttahaq qilib, shahid qildilar. Mashhur mundoqdurki, terisin so'yar hukm bo'lubdur". Nasimiyning so'fiy shoir Mansur Husayn Xalloyga e'tiqodi baland bo'lganligi sababli, uning ilk she'rlari Husayniy taxallusi bilan yozilgan. Ayrim she'rlarida valiy shoir nomi bir necha bor keltirilganligining guvohi bo'lamiz.

Ozarbayjon adabiyotining yorqin vakili, so'z san'atkori Muhammad Sulaymon o'g'li Fuzuliy ijodi alohida o'rin tutadi. Shoirning o'g'li Fazliy taxallusi bilan she'r yozib mashhur bo'lgan. Fuzuliy ijodiy merosidan mumtoz she'riyatning an'anaviy janrlaridan g'azal, murabba', muxammas, musaddas, tarji'band, tarkibband, qit'a, ruboiy kabilar o'rin olgan. Uning xamsachilik an'analari asosida yaratilgan "Layli va Majnun" dostoni, "Shikoyatnoma", "Bangu boda", "Anisul qalb", "Matla'ul e'tiqod" kabi asarlari yaratilgan. Fuzuliy ijodidan eng ko'p ta'sirlangan o'zbek shoirlari XIX asr vakillaridir. Muqimiy, Zavqiy, Furqat, Ibrat kabilarning ijodida Fuzuliy asarlari ta'siri yaqqol seziladi. Xulosa o'rnida aytish shuni mumkinki, Ozarbayjon adabiyoti turkiy tilda so'zlashuvchi xalqlar adabiyotiga salmog'licha ta'sir ko'rsatganligini guvohi bo'lamiz. Buni yaqqol dalili sifatida yuqorida Alisher Navoiy tomonidan keltirilgan jumalarga e'tibor qaratishning o'zi yetarlidir. Ozarbayjon xalqi ma'naviy va madaniy meroslarga boy xalqdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Ариф М. Азербейджанская литература.- М., 1979.
2. Mallayev.N. Nizomiy Ganjaviy. T.,-1966.
3. Очерк истории азербейджанской литературы. - М., 1963.
4. Sayyid Imomiddin Nasimiy. Men bu jahonga sig'masman – T., 2012.